

NADA KLAIC

KAKO JABLANAC POSTAJE SLOBODNI KRALJEVSKI GRAD (1251 god.)

Premda najveći kvarnerski otoci okreću u srednjem vijeku svoje lice prema otvorenom moru od kojega i žive, ipak neki između njih nisu i ne mogu biti ravnodušni prema podvelebitskom primorju koje u to vrijeme još pruža bogata pasišta i ima guste šume. Ovaj odnos između otoka i susjedne obale osvjetljava odlično smještaj najvažnijih naselja na obali: najstarija se naselja na obali stvaraju ne samo na svršetku puteva koji presjecaju velebitski gorski masiv, nego i ondje gdje su se otoci najviše približili kopnu. Tako Senj, nasuprot Baške, nije izuzetak nego pravilo, jer Senjska vrata omogućuju povezivanje s Kvarnerom i srednjom Dalmacijom. Izdužena i strma obala uz Velebitski kanal ima i u srednjem vijeku nekoliko čvorišnih naselja tako da se čini kao da svaki otok ima svoju »koloniju« na susjednoj obali. Ono što je za otok Krk bio Senj, za Rab je bio Jablanac, a za Pag Karlobag. Jablanac i Karlobag se nalaze na točkama na kojima su se otoci Rab i Pag vrlo približili obali i na završetku su puteva koji stoljećima presjecaju Velebit spajajući Jadran s Podunavljem. Preostali dio obale uz Velebitski kanal suviše je zatvoren da bi se u srednjem vijeku i na tom dijelu obale isplatilo stvarati važnija naselja. Izuzetak je, nipošto slučajno, Obrovac, na ušću Zrmanje, ali on ima samo posredno značenje za kvarnersko otočje.

Neka od spomenutih priobalnih naselja podižu se već u srednjem vijeku do važnijih crkvenih i administrativnih sjedišta. Među njima se posebno ističe Senj po tome što je to jedina civitas, tj. sjedište biskupa u ovom dijelu Jadrana. Druga naselja, unatoč mogućnosti razvitka koje su im dane, zakrčljala su. Među takva valja, kako ćemo odmah pokazati, ubrojiti i Jablanac. Jablanac, u kojemu se 1251. osniva »nova civitas ad honorem domini regis Hunga-

rie« nije opravdao nade koje su u njega polagali Rabljani, jer nema nikakve sumnje da je stvaranje »kraljevskog grada«, dakle privilegirane općine na takvom mjestu u Hrvatskoj plod posebnih prilika za Arpadovića s jedne strane i mletačkih kvarnerskih komuna s druge strane.

Bela IV i njegov ban Stjepan nastoje što više privući mletačke podanike — to pokazuje i odnos Bele IV prema krčkim knezovima — i zato idu u susret željama rapskih građana, bez obzira na to što im je moralo biti jasno da se u onom zabačenom dijelu jadranske obale mogu naseljavati uistinu samo — Rabljani. Prema tome, privilegij Bele IV i bana Stjepana za Jablanac iz 1251. ostaje kao još jedan dokaz slabosti ugarsko-hrvatskih vladara na Jadranu.

Međutim, pogrešili bismo kad bismo optuživali samo Arpadovića zbog propalih rapskih nada u brzi razvitak »slobodnog kraljevskog grada« u Jablancu nakon 1251. god. Prije svega, ne samo Jablanac nego i gotovo čitava obala od Sv. Jurja ili Žrnovnice do Karlobaga tako se strmo ruši u more da tek u većim dragama dopušta stvaranje naselja. No pristup je i do takvih naselja, koja bi u dragama nastajala, tako težak da je i današnja magistrala izgrađena u tom dijelu obale nekoliko kilometara prema unutrašnjosti. Tako se Jablanac povezivao posredno s Likom, ali nije imao kopnenu vezu s ostalim naseljima na obali. Budući da je na tom dijelu obale najbliži Rab, Rabljani su, koliko se to po danas sačuvanoj izvornoj građi može utvrditi, već u XII st. nastojali prijeći na hrvatsko kopno.

Političke prilike u XII st., tj. od dolaska Arpadovića na hrvatsko-dalmatinsko prijestolje, nisu suviše pogodne za ostvarenje takvih ciljeva. Od 1118. god. Rabljani su mletački podanici i ostat će pod Veneциjom do 1358. god. Hrvatsko kopno je naprotiv u rukama Arpadovića. U drugoj polovici XII st.,¹ pošto se pod novim zadarskim nadbiskupom odvajaju od splitske metropolije osorski, krčki i rapski biskup, nestalo je i dotadašnje crkvene povezanosti između kopna i otočja u sjevernom Jadranu. Senjskom su biskupu potvrđene 1185. god. kao župe Vinodol, Gacka i Buže,² ali se upravo u to vrijeme počinju u onim krajevima isticati templari. Oni dobivaju grad Senj i »crkvu sv. Jurja«,³ pa se čini da je kod Jurjeva ili Žrnovnice završavao teritorij senjske

¹ God. 1154. podiže papa Anastazije IV zadarsku biskupiju na nadbiskupiju i podvrgava je vlasti gradeškog, tj. mletačkog metropolite. Taj je neuobičajen čin jedan od uzroka poznatih zadarskih buna u drugoj polovici XII st. Vidi T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik krajevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II*, str. 76—79, 79—84 (dalje = CD).

² Osamdesetih godina XII st. dolazi do borbe između senjskog biskupa Mireja i ninskog biskupa Mateja zbog crkvenog područja, borba koja svršava tek 1185. god. (vidi CD II, 164—165) kad su na crkvenom saboru u Splitu određene granice pojedinih biskupija.

³ Iz potvrđnice pape Lucija III. doznajemo da je »Bela, illustris Hungarie rex« darovao templarima »vilam Signye... cum ecclesia sancti Georgii« i nekim drugim pripadnostima (vidi CD II, str. 191).

općine, a počimao Gacke (koju od 1219. god.) također uživaju templari.⁴ Uzmemo li u obzir granice župa 1185. god., čini se da je Jablanac pripadao ili gaokoj ili bužanskoj županiji, odnosno župi.⁵

S takvom se pretpostavkom podudaraju i podaci iz poznatih rapskih falsifikata iz 1071. i 1111. god.⁶

Naime, prema tekstu tobožnje Krešimirove darovnice iz 1071. god. dobiva rapska crkva tobože »iuppam, que fuit sub Alpibus a castro latine Murula uocitato, sclauonice Stenice usque ad flumen Copriue et ecclesiam sancti Georgii in Rawna«;⁷ osim toga još i »iuppam Licche, iuppam Bucani et Bocachi«.⁸ Istim riječima ponavlja se tobožnje darovanje i u lažnoj Kolomanovoj ispravi iz 1111. god. F. Šišić je bio uvjeren da su ovi rapski falsifikati nastali u XIV st. Ali, njemu je teško prihvatiti Šufflayevu tvrdnju da su podaci obiju isprava izmišljeni, pa se pita nije li falsifikator imao neki uzor u pravoj darovnici Krešimira IV? Smatra da se »ipak ne može tako sigurno ustvrditi« da se falsifikator »drznuo posvema izmisliti da se rapska crkva još pred dvjesta godina u tolikoj mjeri protezala po hrvatskom kopnu«. Čini se, međutim, da Šišićeva obrana falsifikatorove savjesti nije potrebna. U borbi za posjede i prava sva su sredstva dopuštena. Radeći na problemu rapskih i paških falsifikata ustvrdili smo još 1955. da su obje isprave po svoj prilici sastavljene u XIII st., svakako prije odlučne borbe između Raba i Zadra za Pag (koja se vodi oko 1290. god.). One su trebale da dokažu da su Rabljani već u XI st. posjedovali i susjednu hrvatsku obalu.¹¹

Sa sličnom je svrhom sastavljena, prema našem uvjerenju, i tobožnja isprava iz 1179. o obnovi mira i prijateljstva (*placuit nobis renouare pacem et amicitiam*) nekih hrvatskih župana i Rabljana.¹² Dilematički dokazi protiv autentičnosti ove isprave tako su jaki da nameću ponovo zaključak kako pred sobom imamo falsifikat s kojim se Rabljani bore za neka prava na hrvatskom kopnu. Kao »znak prepoznavanja« ove i drugih isprava falsificiranih od strane Rabljana je rapski arhiđakon i notar M r a t a koji tobože prepisuje tekst

⁴ CD III, str. 175.

⁵ Govorimo o županiji ili župi, jer se u to doba još u nekim dijelovima Hrvatske podudaraju politička i crkvena organizacija.

⁶ F. Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije I/1*, Zagreb 1914, str. 634–640.

⁷ Možda je Ravna današnja Ravanjska. U svakom slučaju Kopriva se prema podacima biskupskih vizitacija iz XV. st. nalazi nedaleko Obrovca, pa spomenutim falsifikatima žele Rabljani dokazati da im pripada čitava obala od Stinice (kod Jablanca do Novigradskog mora, dakle čitavo Podgorje.

⁸ To su tobože župe lička, bužanska i bočačka.

⁹ Vidi tekst obiju isprava u F. Šišić, n. dj., str. 632–633 i 633–634.

¹⁰ N. dj., str. 639–640.

¹¹ N. Klaić, *Rapski falsifikati*, Zbornik inst. za hist. nauke u Zadru, 1955, str. 55–57. Na ovom mjestu ne ulazim detaljnije u pitanje spomenutih rapskih falsifikata, jer to ne smatram potrebnim. Napominjem tek da sam u svojoj, gore spomenutoj habilitacijskoj radnji, taj problem načela i da bi bilo vrijedno o njemu i dalje raspravljati.

¹² CD II, str. 160–161.

i ove isprave.¹³ Historijski je sadržaj također napisan tako naivno da se nužno pitamo da li ga je moguće prihvatiti kao stvaran? Naime, Maličnih, sin župana Borislava s braćom Strojanom i Poruganom, zatim Mirko, sin župana Bogdana i »drugi njihovi rođaci« sastaju se u Jablancu s rapskim biskupom Andrijom i sucima Stjepanom i Mihom te nekim drugim rapskim plemićima da izgode spor (*controversia*). I pošto im to polazi za rukom, obnavljaju prijateljstvo s Rabljanima obećavajući im da će oni sami i sve njihovo na njihovu području biti potpuno sigurni (ut ipsi securi et omnia eorum secura, tuta in partibus nostre dominationis sint). Teško je, dakako, prihvatiti i sadržaj iduće odredbe u tobožnjem ugovoru. Tekst je doduše nešto oštećen, ali iz njega proizlazi da spomenuti župani — ne kaže se uopće iz koje su županije! — pristaju i na to da njihov posjed uz more »sit communis tam vobis quam nobis pascendi, laborandi, venandi et quidquid placuit faciendi«. Štoviše, oni su spremni ne samo podijeliti patronat nad crkvom Sv. Nikole koju su sami izgradili, nego i posjed spomenute crkve. Ta kako bi se mogla prihvatiti tvrdnja ovog tobožnjeg mira da hrvatski župani pristaju, samo zbog prijateljstva, dijeliti obalni pojas s Rabljanima, kad je dobro poznato da se srednjovjekovna komuna bori za svaki komad zemlje. Jer Rabljani ne dobivaju — tabože — dopuštenje samo za pašu, lov i obrađivanje zemlje, nego smiju na tom tabože zajedničkom posjedu činiti što god im se sviđa (et quidquid placuit faciendi). Posebno upada u oči tobožnja velikodušnost s obzirom na crkvu Sv. Nikole u Jablancu.

Prema tome, formalno i sadržajno isprava iz 1179. god. je bez sumnje falsifikat koji je sastavljen s vrlo jasnom namjerom: on treba da pokaže da su Rabljani, zahvaljujući velikodušnosti nekih hrvatskih župana, osamdesetih godina XII st. posjedovali na susjednoj obali i u Jablancu svoje zemlje s kojima su raspolagali kako su htjeli.

Dakako, na takvoj se »činjenici« moglo graditi i dalje. Ako se pred nekim forumom u Hrvatskoj postavi pitanje imaju li Rabljani bilo kakvo pravo na hrvatskom političkom području, dakle na području druge države, onda su se mogli poslužiti upravo ovom ispravom kao potvrdnim dokazom. Da Rabljanima nakon provale Tatara treba sličan »dokazni materijal«, pokazuje najprije njihova nagodba 1251. s bužanskim županom Nemanjom, a zatim i privilegij koji iste godine izdaje ban Stjepan u njihovu korist. Budući da je privilegij datiran samo 1251. godinom, a »concordia« sa županom Nemanjom sklopljena je 16. VII. 1251., moguće je da je privilegij izdan nakon nagodbe, što bi bilo i logično. Naime, Rabljani su te godine — ako ne već prije — uvjerali bana Stjepana da oni imaju na području Jablanca neka imanja kao i pravo da ondje drže svoju robu koju im je oteo župan Nemanja. Stoga ban Stjepan šalje krbavskog biskupa Saracena »ad concordiam et pacem tractandam« između rapskih predstavnika i »župana Nemanje i njegovih rođaka iz Hrvatske« (inter cupanum Nemaniam et propin-

¹³ Vidi o tome N. Klaić, m. dj., str. 52—53.

quos suos de Sclauonia).¹⁴ Upada u oči da se u ovoj ispravi upotrebljavaju neke riječi iz falsifikata iz 1179, što ne može biti slučajno. Biskup Saracen određuje da Rabljani pošalju svoje ljude u kuću nekog Jurja, kamo je dužan doći i župan Nemanja da se nagode zbog otetih stvari. Župan Nemanja je dužan zatim dovesti Rabljane do Jablanca »absque aliqua difficultate«. Prema odluci obiju stranaka, Rabljani će doći u Nin do bana i ondje će im ban predati životinje koje su im bile otete u Jablancu.¹⁵ Da ban Stjepan osuđuje postupak župana Nemanje pokazuje povjerenje s kojim prihvaća svaku rapsku tvrdnju pred biskupom Saracenom. Jer što god Rabljani kažu, treba vjerovati »solo suo simplici verbo«, absque aliquo alio iuramento«. Na osnovi njihovih izjava Nemanja treba da vrati otete stvari. Mir se sklapa, kao što je spomenuto, u samom Jablancu u prisutnosti četvorice Rabljana i »dobrih ljudi« iz Hrvatske, tj. Ugrina i Kuzme Ugrinčića i Stojka.

Pristranost s kojom ban Stjepan prilazi rješavanju spora između Rabljana i župana Nemanje odaje njegovu težnju da privuče na svoju stranu rapsku komunu. Posljedica takva nastojanja je privilegij koji izdaje još iste godine. Evo njegova teksta u cijelosti:¹⁶

Nos Stephanus banus totius Sclavonie valumus scire universos, quod nos considerata fortitudine montis Jablanich et inspecta utilitate eiusdem, collocare voluimus novam civitatem ad honorem domini regis Ungarie super eodem. Populi autem Arbensis insulae missis ad nos solemnibus nuntiis suis, videlicet iudice Andrea de Cotopagne et Domigne Gambetta a nobis locum in eadem civitate Jablanichii, hiis qui ex ipsis se ibi collocare voluerint clare postularunt, promittentes, quod in ipsum locum et in ipsam civitatem populos congregarent et utilem facerent illum locum et amoenum cum nostro adiutorio ad commodum domini regis et honorem.

Quorum condignas petitiones admittentes, nos locum eis, qui ex ipsis illuc convenirent ibi moraturis, duximus concedendum, ita videlicet, quod unum castellum in vertice ipsius montis cum expensa nostra pro domino rege aedificetur circumquaque autem pro utilitate populi ibi commorantis et comuletur murus prout decet. Populi quidem ibi commorantes habeant libertatem qua utuntur Tragurienses et Sibencienses et aliae civitates regis in maritimis iuxta mare constitutae.

Hoc autem expresse constituimus, quod comitem sibi debeant eligere de regno domini regis et de fidelibus eius, quemcunque voluerint. Iudices vero et consiliarios eligant ex populis Arbensibus in eadem civitate commorantibus. Si autem iidem populi Arbenses illum locum Jablanich utilem et amoenum ac forum in eodem facere potuerint cum nostro adiutorio, ut promiserunt, quarta pars totius lucri et tributi, quae pro domino rege et pro domino bano, tam de foro quam aliunde in eadem civitate exiguntur ad usum populorum Arbensium cum tota

¹⁴ CD IV, str. 450.

¹⁵ CD IV, str. 450—451.

¹⁶ CD IV, str. 472—473.

familia domus suae ad honorem regis in eadem civitate ministretur,¹⁷ tres autem partes ad usum regis et bani recipiantur. Si quis quidem ex populis Arbensibus causa negotiatio per regnum domini regis ire voluerit, liberam eundi et redeundi facultatem habeat; nullus quidem praesumat illum impedire, vel aliquatenus molestare. Si autem contingat illum in regno regis amittere bona sua, nos puro corde et vera fide conabimur requirere ablata fideliter una cum eodem. Adversarii quippe et inimici Arbensium morari in eadem civitate volentes non suscipiantur ullo modo. Mercatores autem Arbenses in eadem civitate Jablanich nullum tributum solvere teneantur.

Terras autem ad Jablanich pertinentes, videlicet ab Sernoviza usque ad Scrisam habitatoribus de civitate Jablanich reliquimus pacifice possidendas. Nec animalia extraneorum illas amodo depascent contra illorum voluntatem, neque colantur ab extraneis ullo modo.

Vt autem huius ordinationis forma et series salva consistat, praesentem paginam nostram munimine sigilli nostri concessimus, quam illustri dominus rex Vngarie suis regalibus litteris, si ad ipsum pervenerint, confirmabit, si haec praemissa provide ordinata esse sibi dignoscantur.

Datum in Bucsane, anno domini 1251.¹⁸

Uvodni dio privilegija sadržava dakle banovo priznanje da je tražeći na obali zgodno mjesto na kojem bi mogao osnovati novo naselje »na čast gospodina kralja Ugarske« naišao na brdo Jablanić koje mu se učinilo dovoljno prikladno za tu svrhu. Nije isključeno da mu pri izboru pomažu Rabljani — a možda to on i čini na njihov nagovor — koji odmah šalju banu svečane poslanike s povoljnim prijedlogom. Naime, dopusti li da se neki između njih ondje nasele, oni će pozvati u »to novo naselje i druge ljude i na taj način pomoći da se »nova civitas« što prije podigne i razvije. Ban ne samo da prihvaća molbe

¹⁷ Tekst od »cum tota familia« do »ministretur« nije jasan i po svojoj prilici je u Smičiklasovu Zborniku nešto krivo prepisano.

¹⁸ »Mi Stjepan, ban čitave Slavonije, hoćemo da svi doznaju da smo mi, istraživši jakost brda Jablanića i uvidjevši njegovu korist htjeli na njemu osnovati novi grad na čast gospodina ugarskog kralja. A stanovnici rapskog otoka, poslavši k nama svoje svečane poslanike, to jest suca Andriju Kotopanja i Dominika Gambetu, jasno su od nas zahtijevali u istom gradu Jablancu mjesto za one između sebe koji se ushtjednu ondje naseliti. Obećali su da će samo mjesto i sam grad naseliti i ono mjesto učiniti, uz našu pomoć, korisnim i udobnim na korist i čast gospodina kralja. Prihvativši njihove pristojne molbe, dali smo mjesto onima koji se između njih ondje nasele s namjerom da tamo i borave, i to tako, da se na vrhu samog brda našim troškom, a za gospodina kralja sagradi kaštel, a okolo naokolo neka se (brdo), na korist naroda koji ondje boravi opaše zidom, kao što se pristoji. Neka stanovnici koji ondje borave imaju slobodu po kojoj žive Trogirani i Šibenčani i drugi kraljevski gradovi u primorju, na moru.«

»I ovo sasvim jasno određujemo da su dužni izabrati svog kneza iz kraljevstva gospodina kralja i koga god žele između njegovih vjernih; a suca i vijećnike neka biraju između Rabljana nastanjenih u istom gradu (tj. u Jablancu). A ako Rabljani budu uz našu pomoć mogli mjesto Jablanić učiniti korisnim i udobnim i (budu mogli) ondje održavati sajam, kao što

i prijedloge Rabljana, nego obećaje onim Rabljanima koji će se naseliti u Jablancu posebne povlastice. Međutim, najprije treba da ispune jedan preduvjet, naime, da naselje učvrste zidinama i kaštelom koje će izgraditi na kraljev trošak. To su slični uvjeti koje par godina prije postavlja Bela IV i građanima zagrebačkog Gradeca: i oni su dužni, pošto se presele na brdo Gradec, opasati novo naselje čvrstim zidom.¹⁹ Takve odredbe nakon provale Tatara nisu, posve razumljivo, ništa neobično.

Međutim, privilegij koji ban zatim daje u kraljevo ime pokazuje da on ne poznaje dovoljno pravni položaj dalmatinskih gradova, jer obećaje Jablančanima slobodu kakvu imaju Trogirani i Šibenčani, premda Šibenik još nije civitas,²⁰ a Trogir ima znatno šire povlastice. Doduše ban im osigurava slobodan izbor kneza, ali u ličnosti koju treba da izaberu su vezani. Knez treba da bude čovjek »gospodina kralja«, dakle neki ugarski ili hrvatski velikaš. U ovom se privilegiju naprotiv ne govori o kraljevskom pravu potvrđivanja izabranog kneza, pa je u tom pogledu osigurana Rabljanima u Jablancu veća sloboda nego što su je imali gradovi koji su dobili privilegija »tipa trogirskog«. Kako se novo naselje zamišlja prije svega kao nova rapska kolonija, ne iznenađuje odredba da će se suci i vijećnici birati samo između Rabljana nastanjenih u Jablancu.

Međutim, ban kao da ne vjeruje da će Rabljanima zaista poći za rukom da u »Jablaniću« podignu veće naselje. Stoga i neke obveze, kao npr. podavanje 3/4 dobiti i tributa uvjetuje uspješno obavljenim poslom: rapski će Jablančani plaćati spomenute prihode samo u slučaju bude li se naselje doista tako podiglo da se u njemu mogu održavati sajmovi. Dioba prihoda između vladara i Rabljana ne odgovara hrvat-

su obećali, neka četvrtina dobiti i poreza, koji se u istom gradu utjeravaju za gospodina kralja i gospodina bana tako od sajma kao i na drugim mjestima, pripadne rapskim stanovnicima... a tri četvrtine neka se primaju na korist kralja i bana. Ushtjedne li netko između rapskih stanovnika poći zbog trgovanja po kraljevstvu gospodina kralja, neka ima slobodnu mogućnost ići i vratiti se; i neka se nitko ne usudi da ga sprečava i u bilo čemu smeta. Dogodi li se da u državi kralja izgubi svoja dobra, pokušat ćemo, zajedno s njim, srdačno, iskreno i vjerno potražiti oteto. I neka se ni na jedan način ne prime protivnici i neprijatelji Rabljana koji bi htjeli boraviti u gradu. Rapski trgovci pak nisu dužni plaćati u istom gradu Jablaniću nikakav porez.«

»A ostavili smo stanovnicima grada Jablanića zemlje koje pripadaju Jablaniću, to jest, od Žrnovnice do Karlobaga da ih u miru posjeduju. I neka životinje stranaca odsad unaprijed protiv njihove volje ne pasu na njima i neka ih stranci ni na koji način ne obrađuju.«

»Da oblik i sadržaj ove odredbe ostane sačuvan, izdali smo ovu našu ispravu učvršćenu našim pečatom koju će (ispravu), ako do njega dođe, slavni gospodin ugarski kralj potvrditi u svojoj kraljevskoj ispravi, ako razabere da je ovo gore spomenuto brižljivo uređeno.

Dano u Bužama, godine Gospodnje 1251.«

¹⁹ CD IV, str. 1174.

²⁰ Šibenik postaje civitas tek 1298. g. kad papa Bonifacije VIII na nagovor bana Pavla osniva u njemu biskupiju.

sko-ugarskom, nego dalmatinskom običaju i neobično je velik vladarev zahtjev. Steže se dojam kao da je to zato što prihod od novog naselja ide uglavnom u bansku blagajnu. Odluka o osiguranju slobodne trgovine i o sigurnosti u trgovačkim putovanjima unosi se u privilegij bez sumnje na obostranu želju. U to doba nema još ni jedan dalmatinski grad pod Arpadovićima takvu povlasticu. Dok je nadoknađivanje otetih stvari i trgovačke robe na koje se ban obvezuje uobičajeno u sličnim privilegijama, ban Stjepan odobrava Rabljanima i posebne povlastice prema kojima su smjeli zabranjivati naseljavanje svojih protivnika i neprijatelja u Jablancu. Razumljivo je da su Rabljani na jablaničkom trgu, kao na svom području, oslobođeni od plaćanja tržne pristojbe.

Međutim, ban je u trenutku izdavanja privilegija uvjeren da područje od Žrnovnice do Karlobaga pripada Rabljanima, i zato im, prema tekstu privilegija, ostavlja taj teritorij da ga mirno posjeduju. Štoviše, na tom području ne smiju pasti tuđe životinje. Najzad ban Stjepan izdaje o svojoj odluci posebnu ispravu koju će vladar, učini li mu se sadržaj banovih povlastica prihvatljiv, kasnije potvrditi u svom privilegiju. Ban izdaje po svoj prilici privilegij u Bužanima, pa bi se iz te činjenice moglo zaključivati da upravo boravi kod župana Nemanje, spomenutog rapskog protivnika.

Nema nikakve sumnje da ovaj privilegij, za razliku od slavonskih varoških privilegija koji su izdani već postojećim naseljima, nastaje iz zajedničke želje Rabljana i bana Stjepana da na obostranu korist stvore u Jablancu novo naselje. Tako je privilegij poslužio kao »kamen temeljac« na kojem se moglo graditi i dalje. Ističemo moglo prije svega zato što je dalji razvitak naselja ovisio prije svega o stvarnim mogućnostima i prilikama, a ne o podijeljenoj povlastici. I doista, sve upućuje na to da Rabljani nemaju u drugoj polovici XIII st. dovoljno životne snage da i na hrvatskom kopnu podignu tako zaštićenu i utvrđenu trgovačku naseobinu. Bar u izvorima iz tog vremena nema nikakva dokaza da Jablanac kao rapska kolonija — postoji! To je donekle i razumljivo, jer nedostaje povoljna politička situacija u kojoj bi novo naselje uživalo zaštitu ugarsko-hrvatskog vladara ili njegova bana. Bribirci, koji već sredinom XIII st. uklanjaju svoje najvažnije protivnike, preuzimaju postepeno od sedamdesetih godina, pod banom Pavlom, vodstvo u Hrvatskoj. Upravo taj nagli uspon Bribiraca koji je zaustavljen na granici frankopanske državine — dakle kod Gacke, Modruša i Senja — pomoći će Rabljanima da iznova počnu borbu za Jablanac. Ban Pavao ima dovoljno razloga da poput bana Stjepana povlasticama privuče Rabljane. Dugogodišnji rapski knez Marko Mihajlov — kojega ban Pavao naziva »amicus noster intimus et precipuus« — dobiva od njega 1307. god. dva privilegija.

Uzevši u obzir »iskreno prijateljstvo« i »čistu ljubav« Rabljana i rapskog kneza prema sebi, ban Pavao dopušta da rapski građani slobodno trguju, bez podavanja tributa ili »trgovine«²¹ po čitavoj nje-

²¹ Trgovina = tržna pristojba.

govoju državini, po banovini i po području knezova Kurjakovića. Zato zapovijeda svim svojim činovnicima »quod omnes homines de Arbo, magnos et parvos, dominium nostrum ingredientes et egredientes recommendatos habeant ac pertractare beniuole, amicabiliter et honeste, nullum dapnum (!), grauamen uel molestiam eisdem inferendo uel faciendo«, jer ni oni, Rabljani neće napadati ili vrijeđati Pavla.²²

Drugi Pavlov privilegij je za pitanje koje ovdje obrađujemo još zanimljiviji. Privilegij je izdan istog dana kad i gore spomenuta isprava²³ i premda je sačuvan u originalu s cijelim pečatom — što je velika rijetkost — malo je u literaturi poznat. Prema tekstu tog privilegija ban Pavao potvrđuje Rabljanima, točni je knezu Marku Mihajlovom, njegovim sucima i vijećnicima, koji su ga zamolili za tu uslugu, »omnes terras, possessiones, pascua et nemora, que uel quas in dominio nostro habent et possident; eisdem et eorum heredibus heredumque successoribus, secundum quod in eorumdem priuilegiis regalibus et banalibus, tam de castro Jablane, quam de aliis plenius continetur, perpetuo et irreuocabiliter, pacifice et quiete cum omnibus suis pertinentiis habendas, possidendas et tenendas sine contradictione aliqua per nos et nostros successores in perpetuum confirmamus, approbamus atque jure perpetuo et irreuocabiliter roboramus«.²⁴

Pavlov privilegij služi Rabljanima kao pravna podloga u borbi u koju ulaze s krčkim knezovima zbog Jablanca. Knezovi krčki brane posjed Jablanca kao senjski načelnici, a kad ih Venecija primorava

²² CD VIII, str. 132—133.

²³ Datum Scardone, IIII. die intrante ianuario, anno domini M^oCCC^o VII°.

²⁴ »Paulus, Banus Croatorum et dominus Bosne, omnibus Christi fidelibus quibus expedit presentes litteras inspecturis salutem in omnium salutatore. Quoniam petencum desideratis dignum est nos facile prebere consensum et ea que in tempore fiunt ne simul cum tempore labantur, expedit ut patrocinio litterarum roborentur. Hinc est quod ad uniuersorum noticiam harum serie volumus peruenire quod consideratis dignis et iustis petitionibus egregii, prouidi et sapientis viri domini Marci Michaelis, honorabilis arbensis comitis nec non iudicum, consiliariorum et uniuersorum (ciuium) eiusdem ciuitatis omnes terras, possessiones, pascua et nemora, que uel quas in dominio nostro habent et possident eisdem et eorum heredibus heredumque successoribus secundum quod in eorumdem priuilegiis regalibus tam de castro Jablane quam de aliis plenius continetur, perpetuo et irreuocabiliter, pacifice et quiete cum omnibus suis pertinentiis habendas, possidendas et tenendas sine contradictione aliqua per nos et nostros successores in perpetuum confirmamus, collaudamus atque jure perpetuo et irreuocabili roboramus.

In cuius rei memoriam et maiorem firmitatem presentes litteras concessimus sigilli nostri munimine roboratas.

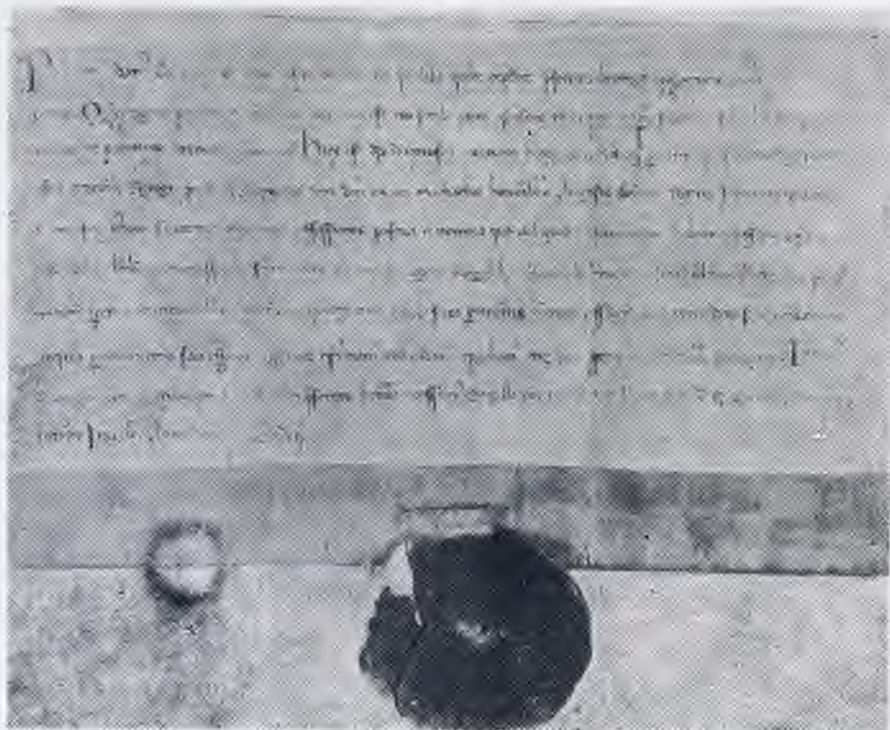
Datum Scardone, die IIII° intrante ianuario, Anno domini M^oCCC^o VII°. Original je pohranjen u Arhivu Hrvatske, Documenta medii aevi, a. 1307. Ova Pavlova isprava ima, kao što se vidi na priloženoj fotografiji, sačuvan još originalni Pavlov pečat, dok ga drugi Pavlov privilegij izdan istog dana nema. Vidi CD VIII, 133 gdje Smičiklas ističe da »na listini visi nekoliko vlakana čučkaste svile«.

da mjesto vrata Rabljanima, oni joj odgovaraju: »Significastis insuper nobis, quod terram Jablane eisdem Arbensibus restituere deberemus; ad quod scire debetis, quod dicta terra Jablane in regno est Hungarie, nec aliquid pertinet de ea ad insulam Arbensem, imo a mille annis citra vel postquam Segnia fuit edificata dicta terra Jablane semper fuit de districtu et dominio Segniensi«. ²⁵ Ako su naši preci, nastavlja u odgovoru knez Đujam, dopustili Rabljanima da pasu svoju stoku, mi smo zadržali vlasništvo, premda Rabljani svojataju to područje za sebe. Uostalom, oni, tj. njegov brat Fridrik i on mogu dokazati da je to njihovo, jer su Rabljani tek za bana Pavla dobili tu zemlju na uživanje, a oni su s njim i njegovim sinom Mladenom vodili i vode spor zbog Jablanca. ²⁶

Prema tome, pretjerava se s jedne i druge strane. Rabljani se grčevito bore da zadrže Jablanac u svojoj vlasti, a Frankapani, zaštićujući tobože interese Senjana, žele da prošire svoj dominij. Frankapani ipak najzad popuštaju, ali ni povoljan završetak ove borbe ne pridonosi oživljavanju Jablanca. I to prije svega zato što su Frankapani gospodari čitava kopna u zaleđu — pogotovo nakon zadarskog mira 1358. god. — i u takvim uvjetima rapska trgovina sa zaleđem zamire. Ako dakle rapski trgovac nema povoljne uvjete za slobodnu trgovinu po državini knezova koji su u XIV. st. jači i od samog vladara, onda je podizanje bilo kakve trgovačke kolonije na susjednom kopnu nepotrebno razbacivanje životne snage koja u rapskoj komuni i tako nije velika. Zato privilegiji bana Stjepana iz 1251. i bana Pavla iz 1307. ostaju svjedočanstva trenutačnog političkog saveza iz kojeg je Rab, precijenivši svoje snage, htio izvući trajnu korist.

²⁵ S. Ljubić, Listine I, str. 281—282.

²⁶ Listine I, str. 282. »...et si per antecessores nostros comites Vegle potestates Segnie eisdem Arbensibus aliqua pascua gratiose concessa fuerunt, quia ipsi Arbenses ipsam terram nunc sibi approbare videbantur, ideo eandem terram tanquam nostram in nobis retinentes, etiam dicta pascua eis ulterius permitttere noluimus ullomodo... et quod dicta terra illorum de Arbe non sit, multis documentis et rationibus probare volumus et precipue, quia dicti Arbenses se dicebant eo tempore retinere illam terram de concessionem et gratia Pauli bani; et nos tunc cum eodem bano et nunc cum filio suo dicto Malandino, contentionem habemus de eadem terra, quia dicit suam esse. Et sic idem banus dicit eam suam et ipsi Arbenses suam, et nos, seu Segnani dicunt eam suam esse, qui habent potissimam rationem, eo quod semper fuerunt et sunt in possessione pacifica et tranquilla. Et sic dictis Arbensibus in nullo offendimus, deus novit, imo cum eis ob reverentiam vestram et communis Venetiarum intendimus et volumus vivere pacifice et quiete, tanquam cum nostris vicinis et amicis, dummodo ipsi vellint«.

Riassunto

In questo lavoro vengono illustrati i costanti sforzi degli Arbesani per assicurare i loro possedimenti sulla terraferma, ovvero a Jablanac. L'autore analizza le fonti che parlano di questo intento degli Arbesani e criticamente si rivolge all'accordo e al privilegio del 1251, grazie al quale Jablanac divenne libera città reale.